

Book Review:

Ten Canonical Buildings 1950-2000

Eisenman, P. (2008).

New York, U.S.A.: Rizzoli

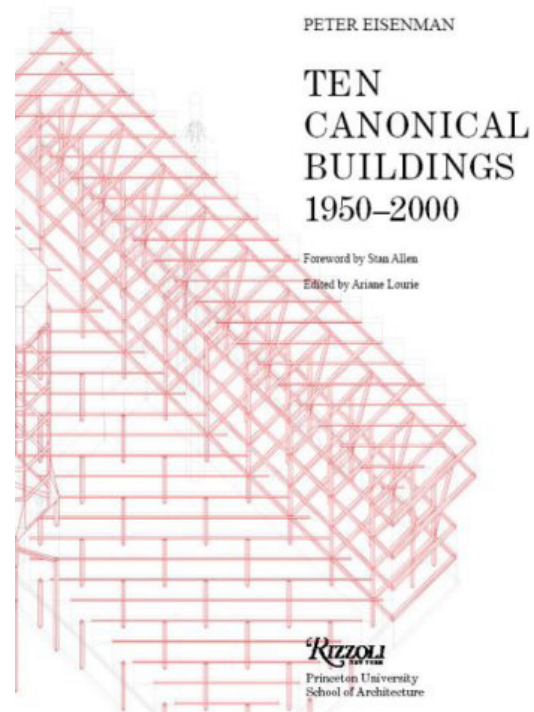
304 p.

Received 14/3/2018

Accepted 24/10/2018

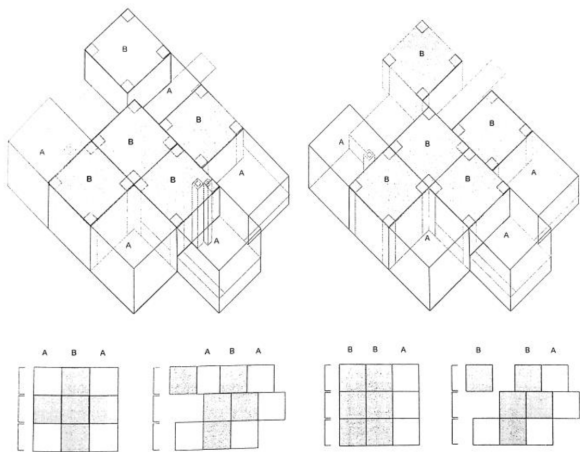
Ten Canonical Buildings 1950-2000 เป็นงานเขียนของ ปีเตอร์ ไอเซนแมน (Peter Eisenman) สถาปนิกและนักวิชาการชาวอเมริกัน ซึ่งเกิดจากส่วนผสมของผลงานนักศึกษาสถาปัตยกรรมที่มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน สหรัฐอเมริกา ในรายวิชาที่เขาเป็นผู้รับผิดชอบต่อเนื่องนับเป็นเวลาสี่ปี สารสำคัญของหนังสือประกอบด้วยการคัดเลือกสถาปัตยกรรมจำนวน 10 อาคาร ซึ่งล้วนถูกออกแบบและสร้างขึ้นในกรอบเวลาระหว่าง ค.ศ. 1950-2000 แต่ละหลังถูกนำมาเป็น “วัตถุ” (object) ในการ “อ่าน” ด้วยวิถีทางที่ต่างไปจากการวิเคราะห์สถาปัตยกรรม โดยทั่วไปที่มุ่งเน้นแต่การอ่านถึงแนวคิดในการออกแบบหรือคุณลักษณะเชิงรูปธรรมของสถาปัตยกรรม เช่น รูปทรง การจัดองค์ประกอบ วัสดุ โครงสร้าง หรือการอ่านตามกรอบประวัติศาสตร์โดยทั่วไป ซึ่งมีสถาปนิกผู้ออกแบบเป็นองค์ประธานหลัก (subject) ของการศึกษา แต่ไอเซนแมนใช้วิธีการอ่านที่ “ผู้อ่าน” (reader) ทำหน้าที่เป็นองค์ประธานหลัก ทำให้การอ่านแนวทางนี้เปิดโอกาสให้เห็น “สาร” ที่แฝงเร้นอยู่มากมายที่เกิดการปะทะและต่อต้านกับกฎเกณฑ์แบบเดิม ๆ ของ “ปฏิบัติการทางสถาปัตยกรรม” (architectural practice) โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องทวิภาวะ (duality) หรือคู่ตรงข้ามในสถาปัตยกรรม เช่น “subject/object”, “figure/ground”, “solid/void”, “part-to-whole relationships” ที่ดำรงอยู่ในกรอบคิดของสถาปัตยกรรมอย่างยาวนาน นับตั้งแต่สมัยคลาสสิกต่อเนื่องมาจนถึงสมัยโมเดิร์น

สถาปัตยกรรมทั้งหมด 10 อาคารแสดงให้เห็นพัฒนาการของรูปแบบสถาปัตยกรรมตะวันตกหลังทศวรรษ 1950 ถึงแม้ว่าบางอาคารเมื่อพิจารณาโดยรวมจะมีรูปลักษณะและองค์ประกอบตามแบบแผนของสถาปัตยกรรมโมเดิร์นก็ตาม แต่ส่วนใหญ่เป็นผลงานออกแบบที่ไอเซนแมนเห็นว่าเป็น “จุดเปลี่ยน” หรือ “จุดแตกหัก” ครั้งสำคัญของสถาปนิกผู้ออกแบบท่านนั้นที่นำ

ไปสู่ “ปฏิบัติการทางโพสต์โมเดิร์น” (Postmodern practice) ซึ่งต่างจากสถาปัตยกรรมโมเดิร์นก่อนหน้านี้ อย่างสิ้นเชิง ดังนั้น การอ่านเพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือความเป็นอื่นที่ซ่อนอยู่ภายใต้รูปทรงและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้ จึงเรียกร่องแนวทางการอ่านเชิงลึกที่ให้ความสำคัญกับสิ่งที่จิตเห็นมากกว่าสิ่งที่ดวงตาเห็น ไอเซนแมนใช้กระบวนการอ่านแบบ “close reading” เป็นเครื่องมือหลัก ซึ่งเป็นการอ่านแบบละเอียดที่มุ่งสนใจในส่วนย่อยต่าง ๆ เพื่อเปิดเผยให้เห็นถึงมโนทัศน์หรือโครงสร้างหลักของสิ่งที่ศึกษา นอกจากนี้ ไอเซนแมนยังยอมรับอย่างไม่ปิดบังว่าได้รับอิทธิพลทั้งจากคอลิน โรว์ (Colin Rowe) นักประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรม และ ฌาคส์ แดร์ริดา (Jacques Derrida) นักปรัชญาทางภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเคยนำเสนอปรัชญาทางการ

อ่านวรรณกรรมแบบ “ดีคอนสตรัคชัน” (Deconstruction) ในช่วงทศวรรษที่ 1960–1980 ที่รื้อทำลายกรอบในการอ่าน และวิเคราะห์งานเขียนแบบเดิมๆ ลงจนหมดสิ้น ไอเซนแมน เริ่มต้นบทนำโดยให้คำอธิบายต่อคำสำคัญ เช่น “canonical”, “close reading”, “undecidability” เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่าน จะได้มีความเข้าใจเบื้องต้นในประเด็นที่จะศึกษาก่อน เข้าสู่เนื้อหาของกรอ่านสถาปัตยกรรมที่ถูกจัดเรียง ตามลำดับเวลา ผ่านการวิเคราะห์ด้วยแผนภาพทั้งสองมิติ และสามมิติจำนวนมาก (รูปที่ 1)

ที่มา: Eisenman, 2008, p. 113

รูปที่ 1 ตัวอย่างแผนภาพวิเคราะห์ Adler House ออกแบบโดย หลุยส์ คาห์น แสดงถึงการจัดวางพื้นที่ในผังอาคารสองส่วนหลัก คือ A (พื้นที่เปิดโล่ง) และ B (พื้นที่อาคาร)

(Analytical diagrams of Adler House, designed by Louis Kahn, showing spatial arrangements of two main areas which are A (open spaces) and B (the pavilion units).)

1. Profiles of Text

Luigi Moretti, *Casa “Il Girasole,” 1947-50*

การอ่านสถาปัตยกรรมชิ้นแรกของสถาปนิก ลุยจิมอเรตตี แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความเป็น นามธรรมแบบโมเดิร์นที่มีผังอาคารแบบ “free plan” และ การสื่อความหมายเชิงรูป (figured representation) ที่แลดู คลุมเครือไม่ชัดเจนตามแนวคิดแบบโพสต์โมเดิร์น มอเรตตี ออกแบบรูปด้านหน้าของอาคารโดยอ้างอิงถึงรูปแบบของ โบสถ์ในอดีต แต่เว้นช่องว่างตรงกลางไว้เพื่อแบ่งอาคารให้ เสมือนประกอบด้วยสองปริมาตร นอกจากนี้ ยังยื่นขอบ ผนังด้านหน้าทั้งสองข้างลอยออกจากแนวปริมาตรรวมของ อาคาร ส่งผลให้เกิดสถานะที่คลุมเครือหรือ “undecidability” ขึ้น ระหว่าง “profile” กับ “shape” ของสถาปัตยกรรม โดย ทั่วไปแล้ว “profile” และ “shape” ของอาคารเป็น

คุณสมบัติเดียวกันหรือเป็นสิ่งเดียวกัน โดยแสดงถึงขอบ นอกหรือปริมาตรของอาคารที่ชัดเจน เช่นในกรณีของ อาคารแบบคลาสสิกหรืออาคารโมเดิร์น แต่ในกรณีของ อาคาร Casa Il Girasole นั้น “profile” ของอาคารแตก ต่างไปจาก “shape” ซึ่งสภาวะที่ไม่ชัดเจนนี้เป็นคุณสมบัติ สำคัญประการหนึ่งของโพสต์โมเดิร์น

เมื่อพิจารณาผังอาคาร Casa Il Girasole จะพบว่า ระบบของเสาอาคารทั้งหมดเปลี่ยนแปลงทั้งขนาดและ รูปร่างตลอดระยะทางการเดินตั้งแต่ทางเข้าสู่ภายในอาคาร ต่างจากระบบเสาของอาคารโมเดิร์นที่ส่วนใหญ่มีขนาด และรูปร่างเดียวกัน เสาในอาคารนี้จึงถูกอ่านเป็น “figure” หรือ “รูป” มากกว่าการเป็นโครงสร้างทั่วไป และยังไป กว่านั้น การใช้วัสดุซึ่งเป็นหินที่มีขนาดและพื้นผิวหลาย รูปแบบและลวดลายต่าง ๆ บนภายนอกของอาคารหลังนี้ ไม่เพียงแต่แสดงออกถึงสัจจะทางวัสดุเท่านั้น ยังเป็นการ อ้างอิงถึงประวัติศาสตร์ตามแนวทางของโพสต์โมเดิร์น อีกด้วย การอ่าน Casa Il Girasole จึงเปิดเผยถึงสภาวะ ของ “undecidability” ในสถาปัตยกรรมที่อยู่ร่วมกับความ เป็นนามธรรมของโมเดิร์นได้อย่างกลมกลืนและแปลกแยก ไปพร้อม ๆ กัน

2. The Umbrella Diagram

Ludwig Mies van der Rohe, *Farnsworth House, 1946-51*

Farnsworth House เป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ในงานออกแบบของสถาปนิก มีส ฟาน เดอ โรห์ อันนำไป สู่งานชิ้นอื่น ๆ ในเวลาต่อมาที่เริ่มให้ความสำคัญกับการ สื่อความหมายขององค์ประกอบและโครงสร้างอาคารอย่าง เด่นชัด และเริ่มวิพากษ์แนวคิดแบบโมเดิร์นในหลายแง่มุม ทั้งการวางผังอาคาร และระบบการรับน้ำหนักของเสาและผนัง รวมไปถึงการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับ ส่วนรวม (part-to-whole) ในสถาปัตยกรรมที่มีมาอย่าง ยาวนาน ไอเซนแมนอ่านโครงสร้างของสถาปัตยกรรมหลังนี้ โดยใช้แนวคิดเรื่องระบบสัญญาณ รวมทั้งใช้วิธีการเปรียบ เทียบกับงานออกแบบของสถาปนิก เลอ กอบูซีเยร์ (Le Corbusier) เพื่อให้เห็นความแตกต่าง

การจัดองค์ประกอบของ Farnsworth House นั้น มี การนำเอาองค์ประกอบหลักสามส่วนย่อยของอาคาร ได้แก่ แผ่นระนาบบริเวณทางเข้า แผ่นระนาบของอาคาร และ กล่องกระจกของอาคาร ซึ่งแต่ละส่วนย่อยมีลักษณะผังที่ สมมาตร มารวมเข้าด้วยกันแต่กลายเป็นผังอาคารแบบ

อสมมาตรขึ้น ผลลัพธ์ของบ้านพักอาศัยหลังนี้จึงแสดงออกถึงสภาวะของการที่ส่วนย่อยเมื่อมารวมเข้าด้วยกันแล้วต่างไปจากส่วนรวม ขณะที่ในแบบแผนปฏิบัติโดยทั่วไปตั้งแต่สมัยคลาสสิกนั้น ส่วนรวมเกิดจากส่วนย่อย ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน โดยส่วนรวมยังคงคุณลักษณะเดิมของส่วนย่อยไว้ นอกจากนี้ การอ่านโครงสร้างอาคารในเชิงสัญลักษณ์ทำให้เห็นว่า เสาของอาคารซึ่งถูกวางอยู่ภายนอกอาคารส่วนกล่องกระจกทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทั้งแบบ “icon” คือเป็นรูปสัญลักษณ์ที่เหมือนเสา และแบบ “index” ที่เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายของการเป็นโครงสร้างรับน้ำหนักหรือสื่อ “ความเป็นเสา” (columness) ด้วย ซึ่งต่างไปจากระบบของการวางเสาอาคารในพื้นที่ว่างโดยทั่วไปที่เสาอาคารจะเรียงอยู่ภายในเพื่อรับน้ำหนักจากคาน

3. Textual Heresies

Le Corbusier, Palais des Congrès-Strasbourg, 1962-64

ผลงานออกแบบของ เลอ กอบูซิเยร์ หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา เริ่มแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงจากงานออกแบบทั้งหลายช่วงก่อนสงครามโลก คือเป็นการเปลี่ยนจากการใช้แนวคิดเรื่อง “Five Points” ควบคู่กับระบบตารางกริดแบบการ์ตีเซียน (Gridded Cartesian Space) เป็นเครื่องมือหลักในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมเชิงนามธรรม ไปสู่สถาปัตยกรรมที่ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ ที่สื่อความหมายในเชิงภาพ (figured element) โดยที่แต่ละองค์ประกอบย่อยนั้นมีคุณสมบัติที่ไม่สมบูรณ์หรือเปลี่ยนรูป (deformed) ในตัวเอง มาประกอบเข้าด้วยกันในที่ว่างระบบตารางกริด จึงทำให้ผลลัพธ์หรือส่วนรวมของอาคาร (whole) ในท้ายสุดเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะที่คลุมเครือไม่ชัดเจน หรือที่ไอเซนแมน เรียกว่า “partial figure”

ไอเซนแมนเห็นว่า จุดเริ่มของความเปลี่ยนแปลงในงานออกแบบนี้ปรากฏในอาคาร Palais des Congrès-Strasbourg รวมถึงภาพวาดวิหารพาร์เธนอนของ เลอ กอบูซิเยร์ที่ย้อนกลับไปใน ค.ศ. 1911 ซึ่งแสดงสภาวะที่คลุมเครือไม่ชัดเจนของส่วนรวมอันเกิดจากภาพส่วนย่อยเช่นเดียวกัน สำหรับอาคาร Palais des Congrès-Strasbourg นั้น สภาวะที่ไม่ชัดเจนของส่วนรวมเกิดจากการจัดวางองค์ประกอบเชิงภาพส่วนย่อย เช่น ทางลาดโค้งขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาวะที่คลุมเครือระหว่างการรวมสู่ศูนย์กลาง/การกระจายออกจากศูนย์กลาง เป็นต้น ไปใน

ที่ว่างของระบบตารางกริดของอาคาร สถาปัตยกรรมหลังนี้จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนรวมกับส่วนย่อยที่เคยเป็นกรอบตายตัวในสถาปัตยกรรมตั้งแต่อดีตกาล

4. From Plaid Grid to Diachronic Space

Louis I. Kahn, Adler & De Vore Houses, 1954-55

เวลา (time) ในสถาปัตยกรรมนั้นถูกพิจารณาในสภาวะที่เรียกว่า “synchronic” คือ ความสัมพันธ์ระหว่างเวลาในสถาปัตยกรรมกับเวลาที่เกิดจากประสบการณ์ของผู้ใช้อาคารเป็นเชิงเส้นตรงไม่ได้แยกขาดจากกัน ต่างไปจากเวลาในวรรณกรรมที่เป็น “diachronic” คือมิติของเวลาถูกแยกออกเป็นสองส่วน ได้แก่ เวลาของการอ่านและเวลาของการเล่าเรื่อง คำถามที่น่าสนใจที่ปีเตอร์ ไอเซนแมนยกขึ้นมา กล่าวคือ เวลาในสถาปัตยกรรมสามารถแยกออกจากกันระหว่างตัวบุคคลกับตัววัตถุหรืออาคารได้เหมือนกับวรรณกรรมหรือไม่

ในงานวิเคราะห์ Adler House และ De Vore House ของสถาปนิกหลุยส์ คาร์ห์ ไอเซนแมนได้ชี้ให้เห็นว่า คาร์ห์ใช้แผนภาพสองแบบเป็นเครื่องมือในการวางผัง แผนภาพแบบแรกเป็นผังอาคารแบบคลาสสิกที่มีความสมมาตรตามระบบตารางกริดทั้งเก้า แผนภาพแบบที่สองเป็นผังอาคารแบบโมเดิร์นที่เน้นความสมมาตร การนำแผนภาพทั้งสองมาซ้อนทับกัน (superposition) ทำให้เกิดเป็นผังของอาคารในท้ายสุดเป็น “บันทึก” ของกระบวนการออกแบบผังอาคารที่ทำให้เวลาในสถาปัตยกรรมถูกแยกออกจากเวลาของประสบการณ์ของตัวบุคคล เวลาของสถาปัตยกรรมจึงดำเนินไปและหยุดไว้เฉพาะ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ขณะที่เวลาอันเกิดจากการเคลื่อนไหวของผู้อยู่อาศัยไม่ต่อเนื่องเป็นเส้นตรงอีกต่อไป เนื่องจากเกิดการย้ายที่ขององค์ประกอบในอาคาร งานออกแบบอาคารพักอาศัยทั้งสองจึงเป็นตัวอย่างที่ไอเซนแมนเห็นว่าเป็นการแยกเวลาของตัวบุคคลออกจากเวลาของสถาปัตยกรรม รวมทั้งเป็นการเริ่มวิพากษ์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนรวมกับส่วนย่อยตามกรอบคลาสสิกอีกด้วย

5. The Nine-Square Diagram and its Contradictions

Robert Venturi, Vanna Venturi House, 1959-64

ด้วยวิธีการอ่านแบบ “close reading” นั้น ไอเซนแมนเห็นว่า Vanna Venturi House เป็นสถาปัตยกรรมอเมริกัน

ชิ้นแรกที่ถูกอ่านในเชิงของกระบวนการออกแบบแทนการมองในเชิงวัตถุ โรเบิร์ต เวนทูรี สถาปนิกอเมริกันออกแบบบ้านหลังนี้ไว้หลายรูปแบบ โดยพัฒนาต่อเนื่องจากแบบแรก ๆ ที่มีการวางผังบ้านแบบสมมาตรโดยอาศัยระบบตารางกริดเก้าช่องเป็นเครื่องมือ ไปสู่แบบสุดท้ายที่ความเป็นสมมาตรและอสมมาตรถูกผสมผสานกันทั้งจากการวางผังและการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ ภายนอกอาคาร ผลลัพธ์ในท้ายที่สุดจึงเป็นการวิวัฒนาการจากแบบแผนของคลาสสิกไปสู่ความซับซ้อนและความขัดแย้งขององค์ประกอบต่าง ๆ

นอกจากนี้ Vanna Venturi House ยังแสดงถึงการอ้างอิงกับประวัติศาสตร์ ทั้งจากการแบ่งสัดส่วนด้านหน้าอาคารเป็นสามส่วนแนวดิ่ง (tripartite) การสร้างช่องว่างตรงกลางหน้าจั่วหลังคาตามแบบสถาปัตยกรรมในอดีต การประดับประดาด้วยอาร์คโค้งเหนือทางเข้า เป็นต้น ทำให้รูปปั้นด้านหน้ามีรูปแบบของการสื่อความหมายแบบ “decorated shed” ตามแนวคิดของการสื่อความหมายในสถาปัตยกรรมของเวนทูรี

6. Material Inversions

James Stirling, Leicester Engineering Building, 1959-63

ช่วงทศวรรษที่ 1950 เจมส์ สเตอริง ถือเป็นหนึ่งในกลุ่มสถาปนิกในประเทศอังกฤษที่สร้างความเคลื่อนไหวทางสถาปัตยกรรมแนวใหม่ โดยได้รับอิทธิพลของการใช้วัสดุจากเลอ กอร์บูซีเยร์ แต่สเตอริงเริ่มทดลองในหนทางที่ต่างออกไปจากกลุ่มคือ การใช้วัสดุในเชิงมโนทัศน์และเชิงวิพากษ์ โดยปรากฏในอาคาร Leicester Engineering ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่วิพากษ์ถึงสภาวะนามธรรมแบบโมเดิร์นที่นิยมใช้กระจกเพื่อแสดงออกถึงความโปร่งใสของวัสดุและความเว้นว่าง (void) ในสถาปัตยกรรม

ในทางตรงข้ามกับการใช้วัสดุทั่วไป ไอเซนแมน เห็นว่าอาคาร Leicester Engineering แสดงถึงการทดลองที่เปลี่ยนสภาวะของวัสดุในเชิงตรงข้าม กระจกถูกนำมาใช้ในเชิงแสดงออกในทางกลับกันถึงความเป็นปริมาตรและความที่บิดเบือนทางมโนทัศน์ ดังนั้น กระจกจึงทำหน้าที่เป็นตัวบท (text) ที่สื่อความหมายถึงวัสดุแทนการแสดงออกถึงคุณสมบัติของวัสดุที่โปร่งใส นอกจากนี้ การลบมุมของรูปทรงอาคารในหลายตำแหน่งโดยเฉพาะส่วนที่เป็นวัสดุกระจกส่งผลให้รูปทรงอาคารแสดงออกถึงความเป็นปริมาตรที่บิดเบือนอีกด้วย ขณะที่วัสดุอื่นที่แสดงถึงความ

ที่บิดเบือน เช่น คอนกรีต อิฐ กลับถูกใช้ในทิศทางกลับกัน การอ่าน Leicester Engineering จึงเป็นการอ่านที่ทำให้เห็นถึงการปฏิเสธแบบแผนทางสถาปัตยกรรมในหลายมิติ และการสื่อความหมายของวัสดุที่ต่างไปจากคุณสมบัติทางปรากฏการณ์ที่รับรู้กัน

7. Texts of Analogy

Aldo Rossi, Cemetery of San Cataldo, 1971-78

อัลโด รอสซี สถาปนิกชาวอิตาลีได้สร้างในงานเขียนชิ้นสำคัญที่วิพากษ์โดยตรงต่อรูปแบบ (typology) และแนวคิดเชิงนามธรรมแบบโมเดิร์น โดยสะท้อนถึง “ข้อเท็จจริง” ที่ปรากฏในเมืองต่าง ๆ ของยุโรปซึ่งเป็นผลจากการผลิตซ้ำของรูปแบบอาคารประเภทต่าง ๆ คือ The Architecture of the City (typology) ผลพวงของงานศึกษาชิ้นนี้ รอสซีสร้างสรรคงานออกแบบที่อิงกับการศึกษาเรื่องรูปแบบประเภทอาคารเป็นหลัก โดยใช้วิธีการลดทอนรูปแบบสถาปัตยกรรมในอดีตที่ศึกษาจนเหลือเพียงรูปทรงเรขาคณิตพื้นฐานที่เรียบง่าย ไร้มาตราส่วนอ้างอิง (scaleless) และปราศจากข้อยึดติดกับประโยชน์ใช้สอยและความหมายเดิม จากนั้นถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในงานออกแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่เมืองเพื่อสร้างความหมายที่เฉพาะเจาะจงในบริบทใหม่

Cemetery of San Cataldo เป็นตัวอย่างผลงานที่แสดงออกถึงแนวคิด “สัจนิยม” (Realism) ในสถาปัตยกรรมของรอสซี ผ่านการใช้รูปทรงเรขาคณิตเพื่อเปรียบเทียบ (analogy) สถาปัตยกรรมกับรูปแบบของเมือง รอสซีนำรูปแบบที่อ้างอิงถึง “บ้าน” มาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อสื่อถึงชีวิต/ความตาย ความเป็นเมือง/ความเป็นส่วนตัว ความศักดิ์สิทธิ์/ความธรรมดา โดยทำให้สัญลักษณ์ของคูเหล่านี้ อยู่ในสภาวะที่สับสน ไม่ชัดเจนในการสื่อความหมาย จากการใช้องค์ประกอบที่มาจากสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน มาจัดวางเข้าด้วยกัน

8. Strategies of the Void

Rem Koolhaas, Jussieu Libraries, 1992-93

ผลงานออกแบบหอสมุดของเรม คูลฮาาส (Rem Koolhaas) จากการอ่านของไอเซนแมน แสดงถึงการสร้างสถาปัตยกรรมจากแผนภาพที่สื่อโดยตรงถึงประโยชน์ใช้สอยของอาคารหอสมุด แนวคิดการออกแบบของคูลฮาาสคือ “ยุทธศาสตร์ของความเว้นว่าง” (Strategy of the Void)

ให้ความสำคัญกับความเว้นว่างหรือช่องว่างในอาคาร โดยคำนึงถึงการจัดเรียงพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในความเว้นว่างทางรูปตัดอาคาร แทนการวางผังอาคารตามแบบแผนทั่วไปที่พยายาม “เติม” ความเว้นว่างหรือช่องว่างเหล่านั้น คุลฮาสเชื่อมพื้นที่แต่ละชั้นเข้าด้วยกันเป็นระนาบที่ต่อเนื่องจากชั้นล่างถึงชั้นบนสุดของอาคารสอดแทรกเข้าไปในช่องว่างใหญ่ของอาคาร ทำให้พื้นที่ใช้สอยและทางสัญจรภายในอาคารจึงถูกเชื่อมผสานเข้าด้วยกันเป็นเอกภาพ สร้างสภาวะขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ไม่ชัดเจนทั่วทั้งอาคาร

9. The Deconstruction of the Axis

Daniel Libeskind, Jewish Museum, 1989-1999

ในการอ่านสถาปัตยกรรมชิ้นนี้ ไอเซนแมนใช้แนวทางของการวิเคราะห์เชิงสัญศาสตร์ โดยอ้างอิงบทความของโรซาลินด์ เคราส์ (Rosalind Krauss) ที่ว่าด้วยการสื่อความหมายแบบ “ดัชนี” (index) ซึ่งเป็นความหมายที่แสดงถึงสภาวะของการดำรงอยู่และการไม่ดำรงอยู่ (presence and absence) เช่น รอยเท้าบนผืนทรายหมายถึงการดำรงอยู่หรือ “ร่องรอย” (trace) ของมนุษย์ ณ ห้วงเวลาก่อนหน้านั้น และขณะเดียวกันยังสื่อถึงการไม่ดำรงอยู่ของวัตถุ ณ ห้วงปัจจุบันซึ่งได้แก่ “เท้า” ที่เหยียบย่ำลงอาคาร Jewish Museum จึงถูกอ่านในสถานะ “สถาปัตยกรรมที่สื่อความหมายเชิงดัชนี” (indexical architecture) ซึ่งสถาปนิกได้สร้าง “ร่องรอย” และ “ดัชนี” ที่สื่อความหมายในหลายระดับต่อเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของคนยิวโดยกองทัพเยอรมันในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ผ่านทางการดำรงอยู่และการไม่ดำรงอยู่ขององค์ประกอบส่วนต่าง ๆ ของอาคาร เช่น รูปทรงอาคารที่มีลักษณะบิดเอียงไปซึ่งมาจากสัญลักษณ์ทางศาสนายิวคือ “ดาวแห่งเดวิด” (Star of David) ที่ถูกบิด ยืด และเนื้องเพื่อให้เกิดความไม่สมบูรณ์ ช่องว่างกลางอาคารซึ่งเรียงต่อกันเป็นแนวเส้นตรงตัดกับรูปทรงอาคารที่สื่อถึงประวัติศาสตร์ของเยอรมนี ช่องแสงบนผนังที่เป็นเส้นสายเอียงตัดพาดผ่านผนังอาคารโดยรอบซึ่งโยงเส้นสายมาจากตำแหน่งที่อยู่ของคนยิวในเมือง และองค์ประกอบอื่น ๆ ภายในอาคาร เช่น บันไดหลักที่เชื่อมต่อพื้นที่ภายในแต่ละชั้น

ไอเซนแมนเห็นว่าการสื่อความหมายที่ แดเนี่ยล ลิบสกินด์ ใช้เป็นการพยายามทำลายขนบทางสถาปัตยกรรมแบบเดิมที่มี “แกนกลาง” (axiality) ของอาคารอย่างชัดเจน

โดยสร้างช่องว่างขนาดใหญ่ยาวตามแกนเส้นตรง จากนั้นตัดช่องว่างนี้ให้กระจายเป็นพิเศษของช่องว่างขนาดเล็กเรียงห่างกันไม่ต่อเนื่อง และแต่ละช่องว่างจะถูกปิดล้อมด้วยผนังทึบไม่สามารถเข้าถึงภายในได้ และยิ่งไปกว่านั้นประสบการณ์ในการรับรู้พื้นที่แนวราบของผู้ใช้อาคารโดยทั่วไปถูกทำลายลงโดยการวางทางสัญจรภายในที่ซับซ้อนเชื่อมต่อพื้นที่ส่วนต่าง ๆ

10. The Soft Umbrella Diagram

Frank O. Gehry, Peter B. Lewis Building, 1997-2002

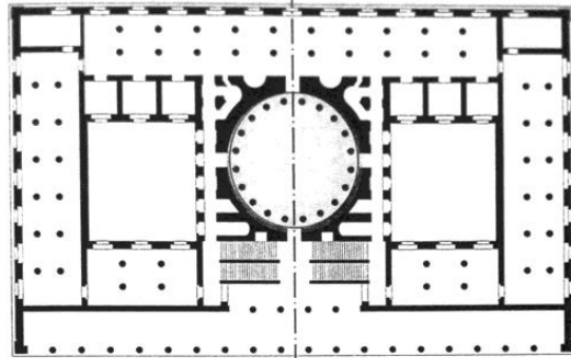
สำหรับสถาปัตยกรรมชิ้นสุดท้ายนี้ ไอเซนแมนเปรียบเทียบกระบวนการออกแบบของ แฟรงค์ โอ เกอริย์ กับสถาปนิก เกรก ลินน์ (Greg Lynn) โดยเห็นว่าเกอริย์ยังคงใช้แนวทางออกแบบในเชิงอนาล็อก (analog) คือทำภาพร่างของอาคารบนกระดาษด้วยมือ จากนั้นจึงใช้เครื่องมือดิจิทัล (digital) เข้ามารองรับในช่วงพัฒนารูปทรงอาคารให้เป็นแบบสถาปัตยกรรม ต่างไปจากลินน์ซึ่งใช้คอมพิวเตอร์ตลอดทุกขั้นตอน โดยปฏิเสธกฎเกณฑ์ทางสถาปัตยกรรมที่จะเข้ามาบงการควบคุมสถาปัตยกรรมตั้งแต่เริ่มต้น กระบวนการออกแบบที่เกอริย์ปฏิบัติจึงเป็นการเชื่อมต่อของกระบวนการแบบอนาล็อกสู่เทคโนโลยีดิจิทัลของคอมพิวเตอร์ในการพัฒนาแบบซึ่งต่างไปจากสถาปนิกท่านอื่นที่มีกระบวนการออกแบบไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่งอย่างชัดเจน

ไอเซนแมนใช้คำว่า “soft umbrella” ในการอธิบายถึงแผนภาพที่เกอริย์ใช้ในการออกแบบ โดยเป็นการสร้างหลังคาหุ้มลงบนอาคารและส่งผลโดยตรงต่อรูปตัดของอาคาร ส่วนผังอาคารเป็นเพียงผลลัพธ์ที่เหลือของกระบวนการผังอาคาร Peter B. Lewis ถูกอ่านโดยโยงกับผังของสถาปัตยกรรมนีโอคลาสสิกคือ Altes Museum ของสถาปนิกเยอรมัน คาร์ล ฟรีดริช ชิงเกิล (Karl Friedrich Schinkel) ผังของทั้งสองอาคารเป็นรูปตัว “U” โอบล้อมลานตรงกลางซึ่งมีรูปทรงวางอยู่ แต่ใน Altes Museum นั้นผังอาคารทั้งหมดถูกฉายขึ้นในแนวตั้งเกิดเป็นผนัง ส่วนในอาคารของเกอริย์กลับทำลายสภาวะมุมฉากของรูปตัดอาคารทิ้งหลัง และวางรูปทรงเชิงชีวอินทรีย์ (biomorphic forms) ในพื้นที่ว่างตรงกลาง ดังนั้น อาคาร Peter B. Lewis จึงไม่ได้เกิดจากการฉายผังอาคารในแนวตั้งเป็นผนังปิดล้อม แม้จะเริ่มต้นจากการวางผังตามขนบแบบคลาสสิกเช่นเดียวกัน

ผลงาน Ten Canonical Buildings 1950-2000 แสดงให้เห็นถึงเส้นทางของความคิดในเชิงทฤษฎีของปีเตอร์ ไอเซนแมน นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นคือดุษฎีนิพนธ์ที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ สหราชอาณาจักร ในช่วงทศวรรษที่ 1960 ในชื่อ “The Formal Basis of Modern Architecture” ซึ่งมีที่ปรึกษาหลักคือ คอลิน โรว์ (Colin Rowe) นักประวัติศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมที่มีชื่อเสียง งานนิพนธ์ชิ้นนี้นับเป็นหมุดหมายสำคัญในปริมนทลทางวิชาการและการออกแบบสถาปัตยกรรมตะวันตก เนื่องจากเป็นงานวิเคราะห์ด้วยแผนภาพจำนวนมากที่เปิดเผยให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ที่กำกับอยู่ภายในสถาปัตยกรรมซึ่งเรียกว่า “สภาวะภายใน” (interiority) ตัวอย่างเช่น ตารางกริดเก้าช่อง ซึ่งเป็นแผนภาพของระบบที่กำกับรูปแบบของผังและรูปด้านในบ้านพักอาศัยแบบวิลล่าของสถาปนิกสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ อันเดรีย บัลลาดีโอ (Andrea Palladio) สภาวะภายในดังกล่าวนี้จึงอยู่นอกเหนือจากปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมดังเช่น บริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้จึงแสดงให้เห็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในงานออกแบบสถาปัตยกรรมของกลุ่มสถาปนิกที่มีบทบาทอย่างสูงในสังคมตะวันตก โดยใช้การอ่านที่เปลี่ยนบทบาทจากสถาปนิกที่เป็น “องค์ประธาน” ของวัตถุหรือสถาปัตยกรรมที่จะศึกษา ไปสู่การให้ความสำคัญกับผู้อ่านในฐานะองค์ประธาน ทำให้การอ่านในวิธีนี้ไม่ใช่การอ่านสถาปัตยกรรมแบบเบ็ดเสร็จเสมือนวัตถุเพื่อการศึกษาเพียงชิ้นเดียวโดด ๆ หรือการอ่านที่ได้ผลการศึกษาที่เหมือนกันไม่ว่าผู้อ่านจะเป็นใครก็ตาม แต่เป็นการอ่านเพื่อโยนโยงตัวของสถาปัตยกรรมไปสู่ตัวบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือ “สัมพันธ์บท” เช่น ผลงานออกแบบหรืองานเขียนของสถาปนิกท่านอื่น ๆ เป็นต้น (รูปที่ 2) ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงเป็นงานวิชาการที่ไม่ได้นำเสนอคำตอบสำเร็จรูป แต่เป็นตัวอย่างหนึ่งที่เชิญให้ผู้อ่านทบทวน

ตั้งคำถาม และวิพากษ์ถึงสถาปัตยกรรมด้วยแนวทางของตนเอง

ที่มา: Eisenman, 2008, p. 271

รูปที่ 2 ตัวอย่างการวิเคราะห์ผังอาคาร Peter B. Lewis Building ออกแบบโดย แฟรงค์ โอ เกรียโดยเปรียบเทียบกับผังอาคารแบบนีโอคลาสสิก คือ Altes Museum ออกแบบโดย คาร์ล ฟรีดริช ชิงเกิล (Analysis of Peter B. Lewis Building's plan, designed by Frank O. Gehry, in comparison with the Neoclassic plan of Altes Museum, designed by Karl Friedrich Schinkel)

Reviewed by:

Santirak Prasertsuk

Faculty of Architecture and Planning,

Thammasat University

References

- Eisenman, P. (1999). *Diagram diaries* (pp. 48-52). London: Thames & Hudson.
- Prasertsuk, S. (2005). “Peter Eisenman: Diagram and the disappearance of icon.” *6 architects from architecture after modernism* (pp. 55-59). Bangkok, Thailand: Corporation 4d.